

**ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

РОДІОНОВА Таїса Василівна



УДК 343.132 (477)

**МІСЦЕ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України
МУЗИКА Анатолій Ананійович,
Інститут кримінально-виконавчої служби,
головний науковий співробітник науково-
дослідного центру.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
ДУДОРОВ Олександр Олексійович,
Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
провідний науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем
попередження, припинення та розслідування
злочинів територіальними органами
Національної поліції України;

кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
ТЮТЮГІН Володимир Ілліч,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри кримінального права № 1.

Захист відбудеться 30 травня 2018 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.732.01 Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України за адресою: 01011, м. Київ, пров. Євгена Гуцала, 4а.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України за адресою: 01011, м. Київ, пров. Євгена Гуцала, 4а.

Автореферат розіслано 27 квітня 2018 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**



Т. А. Пługатар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Вчення про склад злочину завжди привертало увагу спеціалістів у галузі кримінального права. Не втрачений інтерес до цього вчення і в наш час. Науковці постійно поглиблюють успадковані знання про склад злочину – виявляють нові спірні положення, наводять додаткові аргументи щодо складових зазначеного інституту, виробляють пропозиції стосовно вдосконалення відповідного законодавства і практики його застосування. Натомість у науці (юридична доктрина – не виняток) ще трапляються ситуації, коли якась проблема залишається малодослідженою чи взагалі постає «білою плямою». Це стосується, зокрема, загального поняття місця вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони суспільно небезпечного діяння.

В Україні зазначена проблема не була предметом пізнання на дисертаційному рівні, наразі не видано жодної монографії з цього питання. Не дивно, що в підручниках із Загальної частини кримінального права матеріал щодо суті та кримінально-правового значення місця вчинення злочину традиційно ледве сягає однієї сторінки. І це за умови, що без чіткого уявлення про реальні координати будь-якого злочину, які характеризують діяння у просторі, неможливо вирішити питання про кримінальну відповідальність особи. Не випадково у 12,1 % статей КК України місце вчинення злочину передбачене як обов'язкова ознака відповідних складів злочинів. КПК України відносить місце вчинення злочину до обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (п. 1 ч. 1 ст. 91).

Проблеми місця вчинення злочину досліджувались, зокрема, у працях Л. П. Брич, Є. В. Лащука, А. А. Музики, І. І. Присяжнюка. Особливості місця скоєння злочинів міжнародного характеру були предметом кандидатської дисертації К. В. Юртаєвої (Харків, 2010). Заслугове на увагу кандидатська дисертація російського спеціаліста К. Л. Акоева «Место совершения преступления и его уголовно-правовое значение» (Москва, 1989). Пізніше на її основі було видано монографію з аналогічною назвою (Ставрополь, 2000). Слід зауважити, що це єдина монографічна праця на пострадянському просторі, присвячена вивченню кримінально-правового значення місця вчинення злочину.

Крім доробку згаданих вище спеціалістів, дисертація ґрунтується і на працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, П. С. Берзін, М. І. Блум, О. І. Бойцов, В. І. Борисов, В. К. Гришук, О. О. Дудоров, З. А. Загинеї, І. О. Зінченко, М. В. Карчевський, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнецова, В. Б. Малінін, В. П. Малков, В. А. Мисливий, В. О. Навроцький, А. М. Ораздурдієв, М. І. Панов, В. М. Попович, О. Ф. Парфьонов, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, О. М. Тарбагаєв, В. О. Туляков, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та інші вчені.

Праці зазначених авторів мають важливе наукове і практичне значення. Водночас низка питань, пов'язаних із місцем вчинення злочину, залишаються не вирішеними. До актуальних проблем кримінально-правової характеристики місця вчинення злочину, які можна визнати недослідженими або такими, що частково вивчені, але не набули свого остаточного розв'язання, належать, зокрема: системне розуміння феномена місця вчинення злочину (законодавчий, доктринальний і правозастосовний рівень); просторово-часовий підхід як продуктивна основа у

вирішенні питання про визначення загального поняття місця вчинення злочину; спільність і відмінність, що притаманні поняттям «місце вчинення злочину», «обстановка вчинення злочину» та «предмет злочину»; напрями, в яких простежуються юридичні характеристики місця вчинення злочину (кримінально-правовий, кримінально-процесуальний, криміналістичний, кримінологічний); універсальне значення місця вчинення злочину для будь-якого кримінального провадження; сучасний стан доктринального тлумачення законодавчих положень про місце вчинення злочину; момент закінчення окремих видів злочинів (дистанційних, тривалих¹ і продовжуваних), що не завжди збігається із часом вчинення злочину; нагальні кримінально-правові проблеми (в аспекті теми дослідження), зумовлені ворожими діями Російської Федерації проти України.

Таким чином, необхідність дослідження теоретичних положень щодо сутності та ознак загального поняття місця вчинення злочину є важливим науковим завданням сучасного кримінального права, яке має безпосередній зв'язок із правозастосовною практикою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проведено упродовж 2013–2017 років в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики за темою «Законодавство кримінально-правового напрямку в період глобалізації» (державний реєстраційний номер 0113U002883).

Тема дисертації відповідає: пріоритетним напрямкам розвитку правової науки, передбачених Стратегією розвитку Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (затверджена 3 березня 2016 р. на загальних зборах академії); Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 5 від 27 січня 2015 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексна і системна розробка такої проблеми кримінального права, як місце вчинення злочину (законодавчий, доктринальний і правозастосовний рівень). Для досягнення зазначеної мети визначені такі *завдання*:

- проаналізувати неоднорідні погляди учених на кримінально-правову проблему місця вчинення злочину;
- розкрити сутність та сформулювати дефініцію загального поняття «місце вчинення злочину» на підставі просторово-часового підходу;
- виявити критерії відмежування місця вчинення злочину від обстановки вчинення злочину та від предмета посягання;

¹ *Примітка.* За словниками української мови, слово «триваючий» – «дієпр. акт. теп. ч. до тривати»; відповідно «тривати» означає, зокрема, «відбуватися протягом певного відрізка часу». У свою чергу, тривалий – «який довго тривав або триває, продовжується й т. ін.; довгочасний». Водночас існують рекомендації спеціалістів не використовувати терміни «триваючий злочин», «тривалий злочин», а послуговуватися зворотом «злочин, що триває». Наведена думка видається непереконливою. Враховуючи таку невизначеність, у дисертації використано термін «тривалий», що видається більш наближеним до літературної норми і водночас оптимальним для розкриття змісту відповідного поняття. Слід наголосити, що випадки використання терміна «тривалий злочин» траплялися і в нормативно-правових актах.

- дослідити обставини, що формують уявлення про кримінально-правове значення місця вчинення злочину;
- здійснити аналіз наукових позицій у царині сучасного тлумачення вітчизняними науковцями поняття «місце вчинення злочину» як ознаки окремих складів злочинів;
- вивчити проблеми встановлення місця вчинення дистанційних, тривалих та продовжуваних злочинів;
- виявити та проаналізувати створені ворожими діями Російської Федерації (агресія, окупація, анексія) нові кримінально-правові проблеми, пов'язані із місцем вчинення злочину;
- сформулювати рекомендації щодо вдосконалення кримінального законодавства.

Об'єктом дослідження є кримінально-правові відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням злочину.

Предмет дослідження – місце вчинення злочину за кримінальним правом України.

Методи дослідження. Під час дослідження використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Діалектичний метод використовувався у всіх підрозділах дослідження; застосування історичного методу сприяло вивченню процесу становлення поглядів про місце вчинення злочину у часовій ретроспективі (підрозділи 1.1, 2.2–2.4); методи дедукції та індукції, аналізу і синтезу допомогли визначити структурно-логічну схему дослідження; системний метод дозволив охарактеризувати місце вчинення злочину як важливу частину єдиної структури складу злочину у взаємодії з його іншими ознаками та елементами; порівняльно-правовий метод використовувався для вивчення зарубіжного теоретичного та практичного досвіду правового регулювання питань, пов'язаних із місцем вчинення злочину, а також під час порівняння положень кримінального та кримінального процесуального законодавства (підрозділи 1.1, 1.3, 2.2–2.4); догматичний метод застосовувався під час встановлення змісту кримінально-правових понять, які характеризують місце вчинення злочину, а також для з'ясування закономірностей дії права за допомогою правил юридичної логіки (використовувався у всіх підрозділах дисертації); застосування методу лінгвістичного тлумачення сприяло розмежуванню ознаки «місце вчинення злочину» та суміжних об'єктивних ознак (підрозділ 1.2); соціологічний метод (аналіз документів, статистичних даних) слугував дослідженню проблем правозастосовної практики з питань встановлення місця вчинення злочину (розділ 2); статистичний метод застосовувався для аналізу емпіричної інформації (підрозділи 1.1, 2.1).

Теоретичну основу дисертації склали наукові праці із загальної теорії держави і права, кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, кримінального процесуального права, а також філософсько-методологічна література, енциклопедичні та довідкові видання.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, КК України, закони України, кримінальні кодекси деяких зарубіжних країн, КПК України, постанови Кабінету Міністрів України, інші нормативно-правові акти України.

Емпіричну базу дослідження становлять: матеріали опублікованої судової практики, а також електронного реєстру судових рішень; статистичні дані Державної судової адміністрації України; результати вивчення 300 вироків у кримінальних провадженнях про злочини, обов'язковою ознакою складу яких є місце вчинення злочину (розглянутих судами Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Одеської областей та м. Києва за період 2012–2017 рр.). Категорія злочинів – у сфері господарської діяльності, проти довілля, «наркотичні» злочини.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці кримінального права комплексним і системним монографічним дослідженням концептуальних проблем місця вчинення злочину (загальнотеоретичний рівень пізнання).

У праці сформульовано й обґрунтовано або додатково аргументовано низку висновків, теоретичних положень і пропозицій, що містять ознаки наукової новизни. Зокрема,

уперше:

1) на ґрунті просторово-часового підходу сформульовано послідовне, логічно завершене визначення *загального поняття* «місце вчинення злочину» у кримінально-правовому розумінні, а саме: **місце вчинення злочину** – це передбачена диспозицією кримінально-правової норми ознака об'єктивної сторони складу злочину, яка характеризує певну територію (у тому числі й рухому територію), де суб'єкт *під час перебування на ній* вчинив передбачену кримінальним законом дію або бездіяльність;

2) з урахуванням результатів наукового аналізу визначень поняття «місце вчинення злочину» запроваджена типологія пропонованих різними авторами таких дефініцій; обґрунтовано висновок про те, що наявні в літературі визначення поняття «місце вчинення злочину», які розпочинаються словами «це певна територія або інше місце», зазнали впливу логічної помилки (має назву «коло у доказі», «коло у визначенні», лат. *circulus in demonstrando, circulus in definiendo*). Крім цього, вказівка в інших дефініціях на те, що «місце вчинення злочину – це територія або простір» чи навпаки, «простір або територія», є термінологічною помилкою, оскільки «територія» і «простір» – синонімічна пара і в юридичному контексті вони означають одне й те саме;

3) спростовано поширений в юридичній літературі некоректний погляд на такі законодавчі положення:

«2. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України.

3. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України» (ст. 6 КК України) – ці норми більшою мірою відображають процесуальний (просторово-юрисдикційний), а не кримінально-правовий аспект поняття місця вчинення злочину;

4) наведено переконливі аргументи на користь концепту, згідно з яким місце і час вчинення злочину постають компонентами обстановки. Якщо місце вчинення злочину завжди є складовою обстановки, то вказівка на останню у тексті статті Особливої частини КК України буде свідченням наявності і певного місця вчинення злочину. Якщо ж законодавець передбачає у статті лише місце вчинення злочину, то це ще не означає автоматичної наявності обстановки як ознаки

об'єктивної сторони складу злочину. Якщо завдяки застосуванню лінгвістичного прийому тлумачення виявляється можливість одночасного формулювання до певної ознаки складу злочину двох питань – (де?) [місце] і (коли?) [час] – то це є свідченням наявності обстановки вчинення злочину, оскільки з теоретичної точки зору обстановка охоплює і місце, і час вчинення злочину;

5) на основі вивчення й узагальнення матеріалів судової практики відтворено системне значення місця вчинення злочину (кримінально-правове і процесуальне, криміналістичне та криминологічне);

6) обґрунтована практична доцільність порушення перед експертом-криміналістом (у разі проведення, наприклад, вибухотехнічної експертизи) питання суто кримінально-правового характеру – про встановлення власне місця вчинення злочину, тобто, за наявності достатніх для цього даних, потребує з'ясування – де розташовувався правопорушник під час вчинення злочину;

7) розроблена концепція встановлення місця вчинення окремих видів злочинів з урахуванням особливостей перебігу таких діянь і залежно від моменту їх закінчення (дистанційних, тривалих, продовжуваних);

8) системно актуалізована низка новостворених кримінально-правових проблем, пов'язаних з місцем вчинення злочину – відповідні проблеми, зумовлені ворожими діями Російської Федерації проти України (внаслідок агресії, окупації, анексії);

удосконалено:

9) теоретичне положення, згідно з яким наявність певної ознаки (місця чи обстановки вчинення злочину, предмета злочину) у кримінально-правовій нормі залежить від того змісту, який вкладає законодавець у відповідний термін (текст). Наприклад, у ч. 1 ст. 197¹ КК України земельна ділянка є предметом злочину, тоді як у частинах 3 і 4 цієї статті земельна ділянка уже є місцем його вчинення;

10) вимоги до якості доктринального тлумачення законодавчих положень – потребує врахування, зокрема, такий факт: не всі форми об'єктивної сторони конкретного складу злочину обов'язково пов'язуються з певним місцем вчинення злочину – нерідко таке місце може передбачатися законодавцем лише в одній із них. Це призводить до того, що коментатори кримінального закону або необґрунтовано поширюють обов'язковість зазначеної ознаки на всі форми об'єктивної сторони певного виду злочину, або взагалі уникають будь-якої згадки про місце вчинення злочину, незважаючи на те, що наявність такої ознаки впливає зі змісту кримінально-правової норми;

11) систему аргументів щодо особливостей встановлення місця вчинення дистанційних злочинів з матеріальним складом. Систематизовано теоретичні знання про існування чотирьох кримінально-правових теорій встановлення місця таких злочинів (див. п. 6 висновків);

12) рекомендації практичного характеру щодо встановлення місця вчинення тривалого злочину: таким місцем слід вважати місце вчинення особою відповідного діяння (дії або бездіяльності), завдяки якому (діянню) особа набула «злочинного стану». Місцем вчинення тривалих злочинів, пов'язаних з активною поведінкою у вигляді тривалого порушення кримінально-правової заборони, визнається та частина території держави, де було розпочато і закінчено суспільно небезпечне діяння, яке утворило закінчений склад злочину. Місцем вчинення тривалих злочинів, що

вчиняються шляхом ухилення від виконання певних обов'язків (пасивної поведінки), визнається та частина території держави, де суб'єкт злочину зобов'язаний був вчинити дії щодо належного виконання відповідного обов'язку, невиконання якого утворило закінчений в юридичному розумінні склад злочину;

13) наукове розуміння місця вчинення продовжуваного злочину. Таким місцем необхідно визнавати місце вчинення останнього із тотожних діянь, спрямованих на досягнення загальної мети. Якщо діяльність суб'єкта продовжуваного злочину з причин, що не залежали від його волі, була перервана до вчинення останнього із тотожних злочинних діянь, місцем вчинення злочину визнається місце, де таку діяльність було перервано;

дістали подальшого розвитку:

14) доводи про методологічну вразливість (невідповідність об'єктивній реальності) сприйняття події злочину як юридичного факту, що відокремлений або від місця, або від часу його вчинення. Місце вчинення злочину, будучи прив'язаним до певної території, і час вчинення злочину, яким за КК України «визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності», – взаємопов'язані та взаємозалежні, становлять єдиний просторово-часовий континуум;

15) аргументи прихильників визнання місцем вчинення злочину того місця, де вчинено передбачене законом діяння. Поняття «місце вчинення злочину» не слід ототожнювати з поняттям «місце закінчення злочину», так само, як поняття «час вчинення злочину» не можна ототожнювати з поняттям «час закінчення злочину»: у злочинах з формальним складом вони збігаються, тоді як у злочинах з матеріальним складом – далеко не завжди;

16) теоретико-прикладні положення про взаємозв'язок кримінально-процесуального та кримінально-правового значення місця вчинення злочину. Зокрема, як факультативна ознака об'єктивної сторони складу злочину, місце вчинення злочину не впливає безпосередньо на кваліфікацію вчиненого, проте його особливості мають опосередкований вплив на встановлення окремих ознак складу злочину (наприклад, предмета злочину, способу вчинення злочину, причинного зв'язку між діянням і його суспільно небезпечними наслідками);

17) наукові доводи щодо необхідності вдосконалення змісту ст. 6 КК України, спрямовані на врахування всіх можливих ситуацій вчинення злочину, у зв'язку з чим зазначену статтю запропоновано доповнити таким положенням: «Злочин визнається вчиненим на території України і в тому разі, якщо суб'єкт незакінченого злочину вчинив за межами території України діяння, наслідки якого мали б настати на території України, проте не настали з причин, що не залежали від волі винного».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані та використовуються у:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для подальших наукових розробок і досліджень проблем об'єктивної сторони злочину, розмежування об'єктивних ознак складів злочину, проблем взаємозв'язку кримінального права та кримінального процесу, а також під час підготовки відповідних розділів науково-практичних коментарів кримінального та кримінального процесуального законодавства, підручників, навчальних і методичних посібників (акт впровадження від 15 січня 2018 р.);

– *правотворчості* – у процесі підготовки змін і доповнень до КК України, а також під час удосконалення відповідних положень інших нормативно-правових актів, спрямованих на протидію злочинам;

– *правозастосовній діяльності* – під час вирішення проблемних питань кваліфікації діянь суб'єктів злочинів, а також у процесі вивчення та узагальнення судової практики Верховним Судом;

– *навчальному процесі* – для підготовки та читання лекцій, проведення семінарських і практичних занять з навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Кримінологія», «Кримінально-виконавче право», інших дисциплін кримінально-правового циклу у вищих навчальних закладах юридичного спрямування та на юридичних факультетах (акт впровадження від 2 лютого 2018 р.).

Особистий внесок здобувача. В опублікованій у співавторстві одній науковій праці особистим внеском дисертанта є власні теоретичні розробки щодо впливу факультативної ознаки «місце вчинення злочину» на встановлення та оцінку причинного зв'язку між діянням і суспільно небезпечними наслідками під час кваліфікації злочинів. Ідеї та розробки співавтора статті у дисертації не використані.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації обговорювались на засіданнях кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, а також були оприлюднені в тезах доповідей та наукових повідомлень на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Суспільство, правопорядок, злочинність: теоретичні та прикладні проблеми сучасної науки» (Миколаїв, 22 травня 2015 р.); «Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності» (Одеса, 13 листопада 2015 р.); «70-та наукова конференція професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова» (Одеса, 25–27 листопада 2015 р.); «Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov» (Bratislava, 27–28 novembra, 2015); «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (Івано-Франківськ, 18–19 грудня 2015 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (Київ, 25 березня 2016 р.); «Борьба с преступностью: теория и практика» (Могилев, 25 марта 2016 г.); «Євроінтеграція в умовах світової глобалізації» (Одеса, 27–29 квітня 2016 р.); «71-а наукова конференція професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І. І. Мечникова» (Одеса, 23–25 листопада 2016 р.); «72-га наукова конференція професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І. І. Мечникова» (Одеса, 29 листопада – 1 грудня 2017 р.).

Публікації. Основні теоретичні та практичні положення дисертації викладено в 17 наукових працях, з яких: 6 – статті, опубліковані у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук; 1 – стаття опублікована у науковому виданні іноземної держави; 10 – тези доповідей і повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Праця складається з анотації, вступу, двох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (253 найменування) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 247 сторінок, із яких основний текст займає 194 сторінки, список використаних джерел – 26 сторінок, додатки – 11 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі дисертації висвітлені положення, що наведені вище – у структурній частині автореферату «Загальна характеристика роботи».

Розділ 1 «Місце вчинення злочину як науково-прикладна проблема кримінального права» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Сутність і визначення загального поняття «місце вчинення злочину»: просторово-часовий підхід» проаналізовано погляди теоретиків кримінального права щодо самостійності ознаки місця вчинення злочину серед інших ознак об'єктивної сторони злочину, розкрито основні підходи щодо сутності і визначення поняття «місце вчинення злочину» та запропоновано його визначення з урахуванням просторово-часового підходу.

Здобувачем вивчено законодавчий матеріал (станом на 1 лютого 2018 р.), де містяться вказівки на місце вчинення злочину. Згідно з дослідженням, як обов'язкова ознака *основного* складу злочину місце вчинення злочину передбачене у 41-ій статті КК України. Водночас, як обов'язкова ознака *кваліфікованого* складу злочину, місце вчинення злочину передбачене у 5-ти статтях. Таким чином, загальна кількість статей, в яких законодавець використовує ознаку «місце вчинення злочину», становить 46, тобто 12,1 % від загальної кількості статей Особливої частини КК України.

Проведено ретроспективний аналітичний огляд наукових позицій щодо визначення поняття «місце вчинення злочину» з XIX ст. до сьогодення. На підставі цього аналізу здійснено типологію пропонованих у літературі дефініцій; зроблено висновок про можливість виокремлення двох основних критеріїв поділу визначень поняття «місце вчинення злочину» залежно від: а) допущених авторами логічних або термінологічних неточностей; б) змістовних розходжень.

У процесі дослідження підтвердився концепт, згідно з яким місце вчинення злочину і час вчинення злочину, будучи «прив'язаними» до території та моменту вчинення суб'єктом суспільно небезпечного діяння, поєднуються у просторово-часовому континуумі.

Наведено додаткові аргументи на користь позиції визнання місцем вчинення злочину того місця, де вчинено суспільно небезпечне діяння, а саме: якщо місцем вчинення злочину з матеріальним складом визнавати суто місце настання наслідків, то у випадку їх ненастання логічним буде висновок про те, що і місця вчинення злочину не існує – оскільки не було наслідків, то нема і місця, яке пов'язане з настанням наслідків. Проте з таким висновком не можна погодитися, оскільки у злочині з матеріальним складом відсутність наслідків може свідчити, зокрема, про замах на злочин, а він, безумовно, здійснюється у певному місці.

Відсутність єдиного розуміння щодо визначення поняття «місце вчинення злочину» спонукало автора до обрання правильного методологічного підходу та формулювання власного визначення цього поняття. Засноване на цьому підході визначення поняття «місце вчинення злочину» наведено у положеннях новизни (п. 1) та у висновках (п. 1).

У підрозділі 1.2 «Розмежування понять «місце вчинення злочину», «обстановка вчинення злочину» та «предмет злочину» окреслено методологічні

підходи та запропоновано відповідний інструментарій, які можуть бути основою створення методики розмежування понять «місце вчинення злочину», «предмет злочину» та «обстановка вчинення злочину»; здійснено аналіз окремих статей Особливої частини КК України, що потребують такого розмежування.

Для розмежування предмета злочину та місця його вчинення корисним є застосування методу лінгвістичного тлумачення, запропонований раніше в науці кримінального права і розвинутий у підрозділі. Сутність методу полягає у формулюванні відповідних питань до ознаки, зміст якої підлягає тлумаченню. Якщо особливості лінгвістичного викладення певної ознаки складу злочину потребують постановки запитання (*де?*) – йдеться про місце вчинення злочину; (*коли?*) – про час вчинення злочину; (*що?*) або (*чого?*) – тлумачимо це як предмет злочину.

За допомогою наведеного методу посилено аргументи щодо концепту, згідно з яким місце і час вчинення злочину постають компонентами обстановки. Якщо застосування цього методу виявляє можливість одночасного формулювання до певної ознаки складу злочину двох питань – (*де?*) [місце] і (*коли?*) [час] – то це є свідченням наявності обстановки вчинення злочину.

Додатково підтверджено тезу про те, що під час з'ясування змісту ознак складу злочину тлумаченню насамперед підлягає не назва статті закону, а ознаки складу злочину, передбачені у диспозиції відповідної кримінально-правової норми.

Автором сприйнято і розвинуто думку, відповідно до якої законодавчі поняття часто ілюструють лише вектор спрямованості діяння суб'єкта злочину, за їх допомогою законодавець більшою мірою описує відповідне суспільно небезпечне діяння, що карається за КК України, а не місце його вчинення.

Встановлено, що в деяких випадках зустрічаються негативні ознаки складу, які вказують на місце вчинення злочину, отже кримінально караним може бути не лише вчинення дії у певному місці, але і вчинення дії не в тому місці, де цього вимагає закон.

У підрозділі 1.3 «Кримінально-правове значення місця вчинення злочину: загальнотеоретичні положення» виокремлено чотири основні наукові напрями, в яких вивчається поняття «місце вчинення злочину»: 1) кримінально-правовий; 2) кримінально-процесуальний; 3) криміналістичний та 4) кримінологічний. Основна увага була прикута до розкриття суті першого з цих напрямів.

Врахування загальнотеоретичних положень щодо кримінально-правового значення місця вчинення злочину дозволило автору поглибити сучасні наукові уявлення про це явище та розширити те розуміння, що пропонувалося іншими вченими. Було висунуто й обґрунтовано положення, відповідно до якого кримінально-правове значення місця вчинення злочину має пізнаватися у семи аспектах (див. п. 5 висновків).

Встановлено, що місце вчинення злочину може мати подвійне значення у процесі кримінально-правової кваліфікації. По-перше, як обов'язкова ознака об'єктивної сторони певного складу злочину місце вчинення злочину відіграє роль необхідної для встановлення ознаки у процесі кримінально-правової кваліфікації. По-друге, будучи факультативною ознакою об'єктивної сторони злочину, місце його вчинення може надати істотну допомогу в оцінці та встановленні інших ознак складу злочину.

У цьому підрозділі як приклад функціонально-експлікативного аспекту кримінально-правового значення місця вчинення злочину розглянуто вплив останнього на встановлення причинного зв'язку між діями та наслідками.

Розділ 2 «Концепція встановлення місця вчинення окремих злочинів» містить п'ять підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Доктринальне тлумачення поняття «місце вчинення злочину» як ознаки окремих складів злочинів: аналітичний огляд наукових позицій»* вперше в українській теорії кримінального права здійснено висвітлення наукових поглядів щодо тлумачення певних місць вчинення злочину авторами різних науково-практичних коментарів КК України, деяких монографій, дисертацій та наукових статей.

Підсумовуючи результати здійсненого аналізу, в підрозділі наголошується, що наукові позиції вчених України містять істотні розбіжності в тлумаченні поняття «місце вчинення злочину» як ознаки окремих складів злочинів. Передусім зустрічається ігнорування цієї ознаки, коли наявність певного місця вчинення злочину впливає зі змісту диспозиції відповідної кримінально-правової норми. Крім цього, науковці іноді ототожнюють місце вчинення злочину з іншими об'єктивними ознаками складу злочину, частіше за все з предметом злочину.

Доведено, що деякі автори неухважно підходять до аналізу форм об'єктивної сторони певних злочинів, які (форми) передбачаються законодавцем у відповідній частині статті КК України. Не всі такі форми обов'язково пов'язуються з певним місцем вчинення злочину – нерідко зазначене місце передбачається законодавцем лише в одній із них. Унаслідок цього коментатори або необґрунтовано поширюють обов'язковість ознаки «місце вчинення злочину» на всі форми об'єктивної сторони певного виду злочину, або взагалі уникають будь-якої згадки про місце вчинення злочину, незважаючи на те, що його присутність впливає зі змісту кримінально-правової норми.

Наведено також результати вивчення судової практики за деякими категоріями злочинів. Зокрема, встановлено, що місцем вчинення злочину, передбаченого ст. 316 КК України, були: 1) залізничні вокзали, вагони поїздів – 37 %; 2) паркові зони – 16 %; 3) автобусні станції та зупинки – 11 %; 4) громадські заклади харчування (кафе, бари) – 5 %; 5) школи, інші навчальні заклади (ліцеї, училища тощо) – 5 %; 6) площі, що прилягають до жилих багатоквартирних будинків (під'їзди, дитячі майданчики) – 4 %; 7) зупинки громадського транспорту – 4 %; 8) стадіони, спортивні майданчики – 4 %; 9) магазини – 3 %; 10) інше (одиночні місця) – 11 %. Одержана інформація може бути використана у профілактичній діяльності правоохоронних органів.

У підрозділі 2.2 *«Місце вчинення дистанційних злочинів»* здійснено співставлення поглядів науковців щодо повноти різних теорій встановлення місця вчинення дистанційного злочину з віддаленим у просторі результатом, а також розкривається суть основних дискусій, що при цьому виникають.

Проаналізовані кримінально-правові теорії встановлення місця вчинення дистанційного злочину з матеріальним складом: 1) теорія місця настання суспільно небезпечного наслідку; 2) теорія місця вчинення суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності); 3) теорія місця настання проміжного

результату дій злочинця; 4) теорія єдності, або змішана теорія, відповідно до якої місцем вчинення злочину пропонують вважати як місце вчинення діяння, так і місце настання наслідку.

Зі змісту частин 2 і 3 ст. 6 КК України вбачається, що положення закону викладені відповідно до теорії єдності («теорії повсюдності» або «змішаної теорії»). Натомість, на думку автора, більш обґрунтованим видається підхід, за якого місце вчинення злочину необхідно встановлювати з урахуванням часу його вчинення.

Наголошується, що ст. 6 КК України сформульована з розрахунком лише на закінчений злочин і не враховує незакінчені його види. У зв'язку із цим запропоновано доповнити цю статтю відповідним положенням (див. п. 8 висновків).

У підрозділі 2.3 «Місце вчинення тривалих злочинів» сформульовано наукову позицію про те, що встановити місце вчинення тривалих злочинів можна лише шляхом висвітлення кореляційного зв'язку юридичних характеристик зазначених злочинів з їхніми просторово-часовими характеристиками. Розкриття правової природи різновидів тривалих злочинів дозволило вдосконалити знання щодо місця їх вчинення.

У попередніх підрозділах дисертації обґрунтовано, що завжди існує «прив'язка» поведінки особи до просторово-часового континууму. Ця залежність проявляється виключно через вчинення суспільно небезпечного діяння – воно завжди вчиняється у певний час і в певному місці, хоча надалі особа цілком може перебувати у так званому «злочинному стані».

Проаналізовано два типи тривалих злочинів: 1) злочини, пов'язані з активною поведінкою у вигляді тривалого порушення кримінально-правової заборони; 2) злочини, що вчиняються шляхом тривалого ухилення від виконання певних обов'язків. Висунуто й обґрунтовано тезу, що такі різні за юридичними характеристиками тривалі злочини мають бути «приведені до одного знаменника» з точки зору місця їх вчинення. Допомогу у цьому може надати таке правило: тривалий злочин слід визнати вчиненим у місці, де було розпочато і закінчено суспільно небезпечне діяння, яке утворило закінчений склад злочину (стосується першого виду тривалих злочинів). Тривалий характер порушення полягає у тому, що після завершення вчинення суспільно небезпечного діяння, яке утворює закінчений склад злочину, особа потрапляє у так званий «злочинний стан». Кожен тривалий злочин характеризується тим, що діяння особи містить склад закінченого злочину у юридичному розумінні, а в фактичному – перебування суб'єкта у стані «порушення кримінально-правової заборони».

Здобувач поширює це правило і на тривалі злочини, що вчиняються шляхом ухилення від виконання певних обов'язків. Місцем вчинення таких злочинів слід вважати ту частину простору держави, де суб'єкт злочину зобов'язаний був вчинити дії щодо належного виконання відповідного обов'язку, невиконання якого утворило закінчений в юридичному розумінні склад злочину.

У підрозділі 2.4 «Місце вчинення продовжуваних злочинів» застосовано такий самий підхід, що і в попередньому підрозділі, оскільки встановленню місця вчинення продовжуваного злочину має передувати висвітлення кореляційного зв'язку його юридичних та просторово-часових характеристик.

Набуваючи особливої форми виявлення у зовнішньому світі, діяння суб'єкта продовжуваного злочину ніби розтягується у часі та просторі, що створює складнощі у визначенні того місця, де його було вчинено. У такому разі правозастосовна практика зустрічається з потребою встановлення місця вчинення цього злочину, оскільки допустимо мислити як мінімум про два варіанти подій: 1) продовжуваний злочин може бути виявлений після вчинення суб'єктом останнього із запланованих тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром; 2) продовжуваний злочин може бути перервано після вчинення одного або кількох тотожних діянь, але до вчинення останнього з них.

Зроблено висновок про існування в доктрині кримінального права загалом єдиного підходу до питання про встановлення місця вчинення продовжуваного злочину. Згідно з цим підходом суб'єкт злочину, вчиняючи кілька тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром, усвідомлює місце і час вчинення останнього з цих діянь, а також необхідність його для повного завершення складу злочину. Це дає підстави визнавати місцем вчинення продовжуваного злочину місце вчинення останнього із тотожних діянь, спрямованих на досягнення загальної мети.

Водночас у практиці можливі ситуації, коли діяльність суб'єкта продовжуваного злочину переривається до вчинення останнього із запланованих тотожних діянь. За таких обставин місцем вчинення злочину не можна вважати місце вчинення останнього діяння, оскільки його не було. Тому загальне правило для описаного випадку може бути сформульоване у такий спосіб: якщо діяльність суб'єкта продовжуваного злочину з причин, що не залежали від його волі, була перервана до вчинення останнього із тотожних злочинних діянь, місцем вчинення злочину визнається територія, де таку діяльність було перервано.

У підрозділі 2.5 «Новостворені кримінально-правові проблеми, пов'язані з місцем вчинення злочину: українські реалії та перспективи усунення» акцентується увага на Зверненні учасників спільного засідання президій Національної академії медичних наук України, Національної академії педагогічних наук України та Національної академії правових наук України до Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України від 3 червня 2016 р. У ньому наголошується, зокрема, на необхідності «розроблення науково обґрунтованої концепції відновлення конституційного правопорядку, вирішення правових, медико-соціальних і психологічних проблем осіб, що перебувають на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції, ресоціалізації населення, яке проживає на цих територіях».

За ініціативою НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України у форматі «круглого столу» протягом липня – вересня 2016 р. відбулася дискусія щодо проблем застосування КК України, пов'язаних із вчиненням злочинів на непідконтрольних територіях Донецької та Луганської областей, та шляхи їх законодавчого розв'язання.

Отже, ворожі дії з боку РФ (агресія, окупація, анексія) породили цілий комплекс проблем, що мають міждисциплінарний характер, і серед них – безліч кримінально-правових проблем, тісно пов'язаних з поняттям «місце вчинення злочину». Їх приблизний перелік наведено у п. 9 висновків.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у комплексній і системній розробці актуальної проблеми кримінального права – місце вчинення злочину (законодавчий, доктринальний і правозастосовний рівень). До основних науково обґрунтованих результатів проведеного дослідження належать, зокрема, такі положення.

1. На загальнотеоретичному рівні, в аспекті кримінально-правового розуміння, **місце вчинення злочину** – це передбачена диспозицією кримінально-правової норми ознака об'єктивної сторони складу злочину, яка характеризує певну територію (у тому числі й рухому територію), де суб'єкт *під час перебування на ній* вчинив передбачену кримінальним законом дію або бездіяльність.

2. Наявні в юридичній літературі визначення поняття «місце вчинення злочину», які розпочинаються словами «це певна територія або інше місце», зазнали впливу логічної помилки (має назву «коло у доказі», «коло у визначенні», лат. *circulus in demonstrando, circulus in definiendo*). Крім цього, вказівка в інших дефініціях на те, що «місце вчинення злочину – це територія або простір» чи навпаки, «простір або територія», є термінологічною помилкою, оскільки «територія» і «простір» – синонімічна пара і в юридичному контексті вони означають одне й те саме.

3. Сприйняття події злочину як юридичного факту, що відокремлений або від місця, або від часу його вчинення, слід визнати методологічно вразливим (така наукова позиція не відповідає об'єктивній реальності). Місце вчинення злочину, будучи «прив'язаним» до певної території, і час вчинення злочину, яким за КК України «визначається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності», – взаємопов'язані та взаємозалежні, становлять єдиний просторово-часовий континуум.

4. Удосконалено теоретичні підходи до розмежування ознак «місце вчинення злочину», «предмет злочину» та «обстановка вчинення злочину».

Предметом злочину переважно є рухомі матеріальні цінності. Як правило, розмежувальною ознакою предмета злочину та місця вчинення злочину визнають нерухомість останнього відносно того простору, що його оточує. У більшості випадків цей критерій спрацьовує коректно. Водночас необхідно мати на увазі, що іноді законодавець передбачає злочинні дії у спосіб, за якого нерухомі речі (земельна ділянка, квартира тощо) розглядаються у якості «мішені», на яку спрямовано вектор злочинного діяння. За таких обставин, незважаючи на їх статичний характер, подібні речі мають визнаватись предметом злочину, а не місцем його вчинення.

Допоміжним методом розмежування цих ознак складу злочину слугує лінгвістичне тлумачення шляхом постановки відповідних питань: до іменника, що позначає предмет злочину, можна застосувати питання (*чого?*); місце вчинення злочину законодавець формулює так, що до нього можна поставити запитання (*де?*).

Місце і час вчинення злочину постають компонентами обстановки. Якщо місце вчинення злочину завжди є складовою обстановки, то вказівка на останню у тексті статті Особливої частини КК України свідчатиме про наявність і певного місця вчинення злочину. Якщо ж законодавець передбачає у статті лише місце вчинення злочину, то це ще не означає автоматичної наявності обстановки як

ознаки об'єктивної сторони складу злочину. Якщо завдяки застосуванню лінгвістичного прийому тлумачення виявляється можливість одночасної постановки до певної ознаки складу злочину двох питань – (*де?*) [місце] і (*коли?*) [час], то це свідчить про наявність обстановки вчинення злочину, оскільки з теоретичної точки зору обстановка охоплює і місце, і час вчинення злочину.

5. Кримінально-правове значення місця вчинення злочину пропонується пізнавати у таких аспектах, як: 1) просторово-юрисдикційний (більшою мірою процесуальний) – встановлення території, де було вчинено злочин; 2) кримінально-політичний – вплив особливостей місця вчинення діяння на його криміналізацію або декриміналізацію (тобто істотне підвищення чи зменшення суспільної небезпеки вчиненого залежно від певного місця, що дає підстави для визнання законодавцем відповідної поведінки злочином або правомірним вчинком); у відповідному розумінні це стосується також пеналізації і депеналізації; 3) оцінка впливу особливостей місця вчинення діяння на визнання правомірного характеру поведінки особи (передусім стосується обставин, що виключають злочинність діяння); 4) оцінка впливу особливостей місця вчинення діяння на визнання його злочином (значення особливостей місця вчинення злочину для його кваліфікації: місце вчинення злочину постає конститутивною ознакою основного складу злочину або ознакою кваліфікованого складу злочину); 5) функціонально-експлікативний, або аспект функціонального зв'язку особливостей місця вчинення злочину з іншими ознаками складу злочину, що слугує встановленню змісту цих ознак (наприклад, причинного зв'язку, вини); 6) диференційний, або аспект впливу особливостей місця вчинення злочину на розподіл обсягу відповідальності за вчинений злочин; 7) пенально-індивідуалізаційний, або аспект врахування особливостей місця вчинення злочину як чинника, що впливає на обрання заходу кримінально-правового впливу (виду та міри покарання), наприклад, певного компонента обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання.

6. Розроблена автором концепція встановлення місця вчинення окремих видів злочинів з урахуванням особливостей перебігу відповідних діянь і залежно від моменту їх закінчення (дистанційних, тривалих, продовжуваних) передбачає, зокрема, таке.

Систематизовано теоретичні знання про існування чотирьох кримінально-правових теорій встановлення місця вчинення дистанційного злочину з матеріальним складом: 1) теорія місця настання суспільно небезпечного наслідку; 2) теорія місця вчинення суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності); 3) теорія місця настання проміжного результату дій злочинця; 4) теорія єдності, або змішана теорія, відповідно до якої місцем вчинення злочину пропонують вважати як місце вчинення діяння, так і місце настання наслідку.

На підставі здійснених теоретичних узагальнень та змісту частин 2 і 3 ст. 6 КК України слід визнати, що українській законодавець «сповідує» теорію єдності («теорія повсюдності» або «змішана теорія»). Натомість, з огляду на підтриманий у дослідженні просторово-часовий підхід до визначення поняття місця вчинення злочину, більш обґрунтованою видається позиція, відповідно до якої місце вчинення злочину необхідно встановлювати з урахуванням часу його вчинення.

Набув подальшого розвитку науковий підхід до встановлення місця вчинення тривалого злочину, згідно з яким місцем вчинення такого злочину слід вважати

місце вчинення особою відповідного діяння (дії або бездіяльності), завдяки якому (діянню) особа набула «злочинного стану». Місцем вчинення тривалих злочинів, пов'язаних з активною поведінкою у вигляді тривалого порушення кримінально-правової заборони, визнається та частина території держави, де було розпочато і закінчено суспільно небезпечне діяння, яке утворило закінчений склад злочину. Місцем вчинення тривалих злочинів, що вчиняються шляхом ухилення від виконання певних обов'язків (пасивної поведінки), визнається та частина території держави, де суб'єкт злочину зобов'язаний був вчинити дії щодо належного виконання відповідного обов'язку, невиконання якого утворило закінчений в юридичному розумінні склад злочину.

Удосконалено наукове розуміння місця вчинення продовжуваного злочину. Таким місцем необхідно визнавати місце вчинення останнього із тотожних діянь, спрямованих на досягнення загальної мети. Якщо діяльність суб'єкта продовжуваного злочину з причин, що не залежали від його волі, була перервана до вчинення останнього із тотожних злочинних діянь, місцем вчинення злочину визнається місце, де таку діяльність було перервано.

7. Спростовано поширений в юридичній літературі некоректний погляд на такі законодавчі положення:

«2. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України.

3. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України» (ст. 6 КК України) – ці норми більшою мірою відображають процесуальний (просторово-юрисдикційний), а не кримінально-правовий аспект поняття місця вчинення злочину.

8. Обґрунтована необхідність вдосконалення змісту ст. 6 КК України, спрямована на врахування всіх можливих ситуацій вчинення злочину, у зв'язку з чим зазначену статтю запропоновано доповнити таким положенням: «Злочин визнається вчиненим на території України і в тому разі, якщо суб'єкт незакінченого злочину вчинив за межами території України діяння, наслідки якого мали б настати на території України, проте не настали з причин, що не залежать від волі винного».

9. *Новостворені* кримінально-правові проблеми, пов'язані з місцем вчинення злочину, – це відповідні проблеми, зумовлені ворожими діями Російської Федерації проти України (внаслідок агресії, окупації, анексії). Стосуються вони, зокрема, таких питань: 1) криміналізації нових суспільно небезпечних діянь; 2) внесення останнім часом низки змін і доповнень до статей КК України; 3) появи нових кримінально-правових понять, що містяться у КК України (наприклад, «тимчасово окупована територія»), та пов'язаних з ними інших правових понять (зокрема, «територія проведення антитерористичної операції»); 4) «гібридної війни», яка зумовлює перегляд кримінально-правової кваліфікації діянь, що вчиняються на певній території; 5) амністування та помилування засуджених осіб з урахуванням просторово-часового підходу до подій, пов'язаних з російською агресією проти України; 6) встановлення правового статусу засуджених осіб, які відбували покарання на: тимчасово окупованій території або території населених пунктів, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження; території населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення; території держави-агресора – Росії; 7) кримінально-правової оцінки рішень незаконно створених органів

псевдореспублік стосовно громадян, які вчинили на території ОРДЛО суспільно небезпечні діяння, що підпадають під ознаки злочину, передбаченого Особливою частиною КК України; 8) суперечливої практики кваліфікації дій тих осіб, які перебувають на службі у силових структурах квазідержавних утворень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Родіонова Т. В. Місце, обстановка та спосіб вчинення злочинів з використанням насильства в сім'ї. *Правова держава*. 2014. № 18. С. 115–118.
2. Родіонова Т. В. Дискусійні питання визначення поняття «місце вчинення злочину». *Наука і правоохорона*. 2015. № 3 (29). С. 156–162.
3. Родіонова Т. В. Розмежування понять «місце вчинення злочину», «предмет злочину» та «обстановка вчинення злочину». *Наука і правоохорона*. 2015. № 4 (30). С. 166–172.
4. Музыка А. А., Родіонова Т. В. Значення місця вчинення злочину для встановлення причинного зв'язку між діянням і його наслідками. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1 (6). С. 141–154. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/?page_id=1809
5. Родіонова Т. В. Місце вчинення дистанційного злочину з матеріальним складом: просторово-юрисдикційний аспект. *Наука і правоохорона*. 2016. № 1 (31). С. 205–211.
6. Родіонова Т. В. Місце вчинення тривалих злочинів. *Наука і правоохорона*. 2017. № 3. С. 156–162.
7. Rodionova T. V. The delineation of the topic «scene of the crime» and related objective evidence (with the help of methods of linguistic interpretation). *Eurasian Academic Research Journal*. 2016. № 2 (02). P. 62–67.
8. Родіонова Т. В. Про актуальність теми кримінально-правового дослідження «місце вчинення злочину». *Суспільство, правопорядок, злочинність: теоретичні та прикладні проблеми сучасної науки*: матер. Всеукр. наук.-практ. семінару (Миколаїв, 22 травн. 2015 р.); упоряд. д.ю.н., доц. Є.О. Письменський. Миколаїв: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2015. С. 104–107.
9. Родіонова Т. В. Значение места совершения преступления. *Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 13 листоп. 2015 р.). Одеса: ОДУВС, 2015. С. 155–157.
10. Родіонова Т. В. Кримінологічне значення місця вчинення злочину. *Матеріали 70-ї наук. конф. професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова* (Одеса, 25–27 листоп. 2015 р.) / МОН України; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова; відп. ред. О. О. Нігреєва. Одеса: Астропринт, 2015. С. 174–177.
11. Родіонова Т. В. Розмежування складів злочинів за місцем скоєння злочину. *Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie* (Bratislava, 27–28 novembra 2015). Paneurópska vysoká škola, Bratislava, 2015. S. 179–181.
12. Родіонова Т. В. Місце вчинення злочину: самостійна чи підпорядкована ознака об'єктивної сторони складу злочину? *Політика в сфері боротьби зі злочинністю*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 18–19 груд.

2015 р.) / Юридичний інститут Прикарпатського нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2016. С. 133–135.

13. Родіонова Т. В. Напрями дослідження проблеми місця вчинення злочину. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матер. наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2016 р.) / ред. кол. В. В. Черней, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 115–117.

14. Родіонова Т. В. Понимание места совершения преступления в современной уголовно-правовой доктрине. *Борьба с преступностью: теория и практика: тезисы докладов IV Междунар. науч.-практ. конф. (Могилев, 25 марта 2016 г.) / М-во внутр. дел Респ. Беларусь, учреждение образования «Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь»*; ред-кол.: Ю. П. Шкаплеров (отв. ред.) [и др.]. Могилев: Могилев. институт МВД, 2016. С. 223–225.

15. Родіонова Т. В. Содержание понятия «место совершения преступления». *Євроінтеграція в умовах світової глобалізації: збірник наукових статей за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 27–29 квіт. 2016 р.)* / ред. кол.: І. А. Дришлюк, К. Ю. Кармазіна, Л. О. Корчевна [та ін.]; уклад. К. Ю. Кармазіна. Одеса: Астропринт, 2016. С. 148–151.

16. Родіонова Т. В. Місце вчинення злочину у теорії кримінального права. *Матеріали 71-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*. (Одеса, 23–25 листоп. 2016 р.) / відп. ред. О. О. Нігрєєва; ред. кол.: П. П. Білик, Н. Л. Кусик, А. В. Левенець [та ін.]. Одеса: Астропринт, 2016. С. 153–156.

17. Родіонова Т. В. Сутність і визначення поняття «місце вчинення злочину». *Матеріали 72-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*. (Одеса, 29 листоп. – 1 груд. 2017 р.) / відп. ред. А. В. Смітюх; ред. кол.: Н. Л. Кусік, В. С. Ниценко, А. В. Левенець [та ін.]. Одеса: Фенікс, 2017. С. 65–68.

АНОТАЦІЇ

Родіонова Т. В. Місце вчинення злочину за кримінальним правом України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 – Право). – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса; Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України, Київ, 2018.

Дисертація присвячена комплексній і системній розробці такої проблеми кримінального права, як місце вчинення злочину (законодавчий, доктринальний і правозастосовний рівень).

Досліджено кількісні характеристики використання законодавцем ознаки «місце вчинення злочину» у статтях Особливої частини КК України. Доведено, що із 378 статей 46 передбачають вказівку на певне місце вчинення злочинного діяння,

що становить 12,1 % від загальної кількості статей Особливої частини КК України.

Акцентовано на тому, що дефініції поняття «місце вчинення злочину», які розпочинаються зі слів «це певна територія або інше місце», містять логічну помилку «коло у доказі», «коло у визначенні» (лат. *circulus in demonstrando, circulus in definiendo*). Крім цього, вказівка в інших дефініціях на те, що «місце вчинення злочину – це територія або простір» чи, навпаки, «простір або територія», є термінологічною помилкою, оскільки слова «територія» і «простір» – синонімічна пара й у юридичному контексті означають одне й те саме.

Запропоновано визначення *загального поняття* «місце вчинення злочину» у кримінально-правовому розумінні, а саме: **місце вчинення злочину** – це передбачена диспозицією кримінально-правової норми ознака об'єктивної сторони складу злочину, яка характеризує певну територію (у тому числі й рухому територію), де *суб'єкт під час перебування на ній* вчинив передбачену кримінальним законом дію або бездіяльність.

Обґрунтовано підхід, згідно з яким місце і час вчинення злочину постають компонентами обстановки. Якщо місце вчинення злочину завжди є складовою обстановки, то вказівка на останню в тексті статті Особливої частини КК України буде свідченням наявності й певного місця вчинення злочину. Якщо завдяки застосуванню лінгвістичного прийому тлумачення виявляється можливість одночасного формулювання щодо певної ознаки складу злочину двох питань – (*де?*) [місце] і (*коли?*) [час], то це є свідченням наявності обстановки вчинення злочину, оскільки з теоретичної точки зору обстановка охоплює і місце, і час вчинення злочину.

Набули подальшого розвитку доводи про методологічну вразливість сприйняття події злочину як юридичного факту, що відокремлений або від місця, або від часу його вчинення. Місце вчинення злочину, будучи «прив'язаним» до певної території, і час вчинення злочину, яким «визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності», – взаємопов'язані та взаємозалежні, становлять єдиний просторово-часовий континуум.

Посилено аргументи прихильників визнання місцем вчинення злочину того місця, де вчинено передбачене законом діяння. Поняття «місце вчинення злочину» не можна ототожнювати з поняттям «місце закінчення злочину», так само як поняття «час вчинення злочину» не можна ототожнювати з поняттям «час закінчення злочину»: у злочинах з формальним складом вони збігаються, тоді як у злочинах з матеріальним складом – далеко не завжди.

Досліджено особливості встановлення місця вчинення дистанційних злочинів. Уточнено наукове розуміння місця вчинення тривалого та продовжуваного злочинів. Удосконалено підхід, згідно з яким здійснюється розмежування понять місця вчинення злочину і предмета злочину, місця та обстановки вчинення злочину.

Актуалізовано новостворені кримінально-правові проблеми, пов'язані з місцем вчинення злочину, причина яких – у ворожих діях Російської Федерації проти України (агресія, окупація, анексія). Сформульовано рекомендації щодо вдосконалення кримінального законодавства.

Ключові слова: місце вчинення злочину, час вчинення злочину, обстановка вчинення злочину, предмет злочину, просторово-часовий підхід, дистанційний злочин, тривалий злочин, продовжуваний злочин.

Родионова Т. В. Место совершения преступления по уголовному праву Украины. – *Квалификационная научная работа на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических (доктора философии) наук по специальности 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» (081 – Право). – Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова, Одесса; Государственный научно-исследовательский институт Министерства внутренних дел Украины, Киев, 2018.

Диссертация посвящена комплексной и системной разработке такой проблемы уголовного права, как место совершения преступления (законодательный, доктринальный и правоприменительный уровень).

Рассмотрена сущность и сформулировано определение понятия «место совершения преступления» на основе пространственно-временного подхода. Разграничены понятия «место совершения преступления», «обстановка совершения преступления» и «предмет преступления». Раскрыто уголовно-правовое значение места совершения преступления. Осуществлен аналитический обзор научных позиций в области доктринального толкования понятия «место совершения преступления» как признака отдельных преступлений. Разработана концепция установления места совершения отдельных видов преступлений с учетом особенностей протекания определенных деяний и в зависимости от момента их окончания (дистанционных, длящихся, продолжаемых). Актуализированы новообразованные проблемы, связанные с местом совершения преступления, причиной которых являются враждебные действия Российской Федерации против Украины (агрессия, оккупация, аннексия). Сформулированы рекомендации по усовершенствованию уголовного законодательства.

Ключевые слова: место совершения преступления, время совершения преступления, обстановка совершения преступления, предмет преступления, пространственно-временной подход, дистанционное преступление, длящееся преступление, продолжаемое преступление.

Rodionova T. V. Crime Scene according to Criminal Law of Ukraine. – *The qualification scientific work published as manuscript.*

Thesis for a Candidate Degree in Law (Doctor of Philosophy), Speciality 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law» (081 – Law). – I. I. Mechnikov Odesa National University, Odesa; State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv, 2018.

Thesis is devoted to the complex and systematic development of such an issue of the criminal law as the scene of the crime (legislative, doctrinal and law enforcement levels).

The quantitative characteristics of the application by the lawmaker of «the crime scene» in the articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine are investigated.

It was proved that from 378 articles 46 stipulate crime scene, which is 12,1 % of the total number of articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

The emphasis is placed on the fact that the definitions of the «crime scene», beginning with the words «the particular territory or another place», have a logical error called «circle in evidence» (Lat. *circulus in demonstrando*). In addition, the indication in other definitions that the «crime scene» or vice versa, «space or territory» is a terminological error, since the words «territory» and «space» are synonymous and in a legal context mean the same thing.

The definition of a general concept of «crime scene» is suggested in the criminal-law sense, namely: crime scene is a sign of the objective part of the criminal law provided by the disposition of the criminal law characterizing a certain territory (including a movable territory) where the subject during the stay on it committed a criminal act or inaction.

An approach, according to which the place and time of committing a crime appear to be components of the situation, is substantiated. If the crime scene is always an integral part of the situation, the indication of the latter in the text of the Article of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine will be an indication of the fact and place of the crime. If, due to the use of linguistic interpretation of the interpretation, it is possible to simultaneously formulate a certain sign of the crime of two issues – (where?) [Place] and (when?) [Time], then it is an evidence of the presence of the circumstances of the crime, since the theoretical point of view the situation covers both place and time of committing a crime.

Further advances have been made on the methodological vulnerability of the perception of the crime as a legal fact that is separate from either place or from the time of its commission. Crime scene, being «tied» to a certain territory, and the time of committing a crime, which «recognizes the time when a person committed a criminal offense under an act of inaction» is interrelated and interdependent, forming a single spatio-temporal continuum.

The arguments of the adherents of the recognition of the crime scene as the place where the stipulated by law act is committed are strengthened. The notion of «crime scene» cannot be equated with the notion of «place of the crime», as well as the concept «time of committing a crime» cannot be identified with the term «time of the crime»: in crimes with a formal composition they coincide, whereas in crimes with material composition – far from always.

The peculiarities of establishing a place of committing remote offenses are investigated. The scientific understanding of the place of committing durable and continuing crimes is specified. The approach, according to which the delineation of the concepts of the place of the crime and the subject of the crime, the place and circumstances of the crime are made, is improved.

The newly created criminal-law issues related to the place of the crime, the reason of which – in the hostile actions of the Russian Federation against Ukraine (aggression, occupation, annexation) are updated. Recommendations on the improvement of criminal legislation are formulated.

Key words: scene of the crime, time of the crime, situation of the crime, subject of crime, space-time approach, remote crime, continuing crime, offence of several transactions.

Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16.
Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 24.04.2018. Замовлення 512.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи від 08.04.2002 р. серія ДК № 892.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net